

Mariusz Leszczyński

TROSKA BISKUPA LUBELSKIEGO STEFANA
WYSZYŃSKIEGO O PARAFIE I DUSZPASTERZY NA
PODSTAWIE PROTOKOŁÓW WIZYTACJI KANONICZNYCH
(1946-1948)

WPROWADZENIE

Sługa Boży Stefan Wyszyński (1901-1981), jako wicerektor Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, został biskupem lubelskim 4 marca 1946 r. Sakrę otrzymał 12 maja 1946 r. w kaplicy Matki Bożej na Jasnej Górze, a ingres do katedry lubelskiej odbył 26 maja 1946 r.¹ W wygłoszonej wówczas homilii do duchowieństwa, w kontekście trudnej rzeczywistości w powojennej Polsce, mówił: „Bóg nie chce od nas życia łatwego. Przeciwnie, kapłański trud jest zawsze dźwiganiem krzyża, nie tylko swojego, ale krzyża Chrystusa [...]. Nasz krzyż kapłański jest wspólnym ciężarem Kościoła walczącego, dźwiganym przez nas w imieniu wszystkich, którzy idą za Chrystusem i za kapłanem, drugim Chrystusem”². W tej perspek-

BP DR HAB. MARIUSZ LESZCZYŃSKI – Diecezja Zamojsko-Lubaczowska; adres do korespondencji: ul. Zamoyskiego 1, 22-400 Zamość, Polska; e-mail: mleszczyński@episkopat.pl; <https://orcid.org/0009-0007-5512-7956>

¹ Księdzu S. Wyszyńskiemu sakry udzielił prymas Polski kard. August Hlond w asyście bp. Karola Radońskiego z Włocławka i bp. Stanisława Czajki z Częstochowy. *Bulle o mianowaniu Ks. Dra Stefana Wyszyńskiego Biskupem Diecezjalnym Lubelskim* (25.03.1946), „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” [dalej: WDL] 8 (1946), s. 1-2. Zob. także Raina 2020, 79-87; Romaniuk 1994, 233; Nitecki 2012, 63n.

² S. Wyszyński, *Nie oczekujemy życia łatwego*. [Homilia] *Podczas ingresu do katedry lubelskiej, 26 V 1946*, w: *Stefan kardynał Wyszyński Prymas Polski. Nauczanie społeczne 1946-1981*, Warszawa 1990, s. 13.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

tywie wyznaczył księżom dwie zasadnicze linie działania: troskę o dobro duchowe wiernych i ich zbawienie oraz angażowanie się w budowę porządku doczesnego na gruncie Ewangelii i katolickiej nauki społecznej. Zalecał im także ostrożność w kontaktach z władzami państwowymi i partiami politycznymi oraz przestrzegał przed angażowaniem się w prace komisji wyborczych i kandydowaniem na posłów [Zieliński 2018, 617-19].

1. WIZYTACJE KANONICZNE PARAFII

Do najważniejszych czynności pasterskich biskupa, rządcy diecezji, należą wizytacje kanoniczne parafii. Ich celem jest poznanie stanu duchowego i materialnego placówek duszpasterskich, warunków życia i pracy księży oraz wytyczenie kierunków działania na przyszłość³. Biskup Wyszyński wizytację kanoniczną parafii przeprowadzał ściśle według norm prawnych Kościoła powszechnego oraz statutów synodu diecezji lubelskiej z 1928 r. i dołączonej doń *Instrukcji o kanonicznej wizytacji Biskupiej*⁴. Protokół z jej przebiegu pisał piórem „w przeznaczonej do tego księdze” (lub zeszyście), przechowywanej w archiwum parafialnym⁵. Zawierał on początkowo kilka, a następnie kilkanaście punktów: 1) organizacja i przebieg wizytacji, 2) duszpasterz, 3) pracownicy świeccy, 4) stan duchowy parafii, 5) praca duszpasterska, 6) stan świątyni i zakrystii, 7) cmentarz, 8) stan gospodarczy parafii, 9) księgi parafialne, 10) rozporządzenia przejściowe i 11) błogosławieństwo pasterskie. Treść tych protokołów omówił ogólnie, w oparciu o ich

³ Ustawodawca w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. zobowiązywał biskupa rezydencjonalnego do odbywania wizytacji kanonicznych parafii raz na pięć lat (kan. 343 § 1 i 3, 344 § 1 i 2, 345, 346). Wizytację miał przeprowadzić osobiście lub – w razie uzasadnionej przeszkody – przez biskupa sufragana (pomocniczego), wikariusza generalnego albo przez innego duchownego. Zob. X. A. F. 1914, 349; Bączkiewicz 1957, 515-17.

⁴ *Instrukcja o kanonicznej wizytacji Biskupiej*, w: *Synodus dioecesis lublinensis prima. Anno MCMXXVIII*, diebus 25, 26, 27 septembris, Lublini 1928, s. 53-56. Przed wizytacją rządcą parafii wypełniał kwestionariusz. *Kwestionariusz o stanie parafii*, w: *Synodus dioecesis lublinensis...*, s. 56-58.

⁵ *Decreta sacrae visitationis ab Episcopo factae in libro peculiari inscripta in archivo ecclesiae sedulo asservantur*, w: *Synodus dioecesis lublinensis...*, s. 8, stat. 38. Kopię protokołu powizytacyjnego rządcą parafii był zobowiązany przekazać, w ciągu miesiąca, do kurii biskupiej. S. Wyszyński, *Przed wizytacją kanoniczną Biskupa*, WDL 2 (1948), s. 61 [Stopniak 1947, 300].

odpisy⁶, abp Bolesław Pylak w opracowaniu popularno-naukowym pt. *Biskup lubelski Stefan Wyszyński jako duszpasterz w świetle protokołów wizytacji parafialnych* (Lublin 1996). Omówienie to (poszerzone) znalazło się następnie w kolejnej jego publikacji pt. *Stefan Wyszyński. Biskup lubelski* (Lublin 2000).

Dalsze badania wizytacji kanonicznych bp. Wyszyńskiego w diecezji lubelskiej pozwoliły ustalić, że w latach 1946-1948, przeprowadził je w 84 parafiach, na 245 placówek duszpasterskich; 56 z nich odbył w dekanatach: hrubieszowskim, szczeczeszyńskim, tarnogrodzkim, tyszowieckim i zamojskim, należących obecnie do diecezji zamojsko-lubaczowskiej. Z tych 56 wizytacji sporządził 53 protokoły, które zachowały się prawie w komplecie w formie oryginalnej w archiwach parafialnych⁷. Protokoły te zostały zebrane, opracowane i opublikowane jako cenne źródło historyczne do dziejów najnowszych diecezji lubelskiej i do biografii ich autora⁸.

2. PARAFIA JAKO OŚRODEK 'PASTORYZACJI'

Biskup Wyszyński podczas wizytacji parafii oceniał ich stan religijno-moralny i materialny oraz warunki życia i pracy duchowieństwa. Cieszył się wiarą ludu Bożego i jego przywiązaniem do Kościoła oraz gorliwością duszpasterzy, ale smucił ich wadami i trudnościami, którym należało przeciwdziałać. W tym celu formułował konkretne wnioski i postulaty. W protokole z wizytacji parafii Księżpol w 1947 r. napisał: „Stan duchowy

⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie, zespół: Kuria Biskupa w Lublinie, Wizytacje kanoniczne odbywane przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego w latach 1946-1947, sygn. Dz IV 296; Wizytacje kanoniczne odbywane przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego w roku 1948, sygn. Dz IV 297.

⁷ W przypadku parafii: Biszczka, Dubienka, Józefów Biłgorajski i Tyszowce skorzystano z odpisów protokołów wizytacyjnych przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Lublinie.

⁸ *Protokoły wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez biskupa Stefana Wyszyńskiego w parafiach na terenach obecnej diecezji zamojsko-lubaczowskiej 1946-1948*, zebrał, opracował i wstępem poprzedził bp Mariusz Leszczyński, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Warszawa 2020 [dalej: PWK]; *Protokoły wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego w parafiach na terenie obecnej archidiecezji lubelskiej i diecezji sandomierskiej 1946-1948*, zebrał, opracował i opatrzył wstępem ks. Leszek Adamowicz, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2021.

parafii nie odbiega wiele od ogólnej sytuacji powojennej w kraju. Lud jest mało wyrobiony, zabiedzony. Większe wyrobienie okazuje diatwa szkolna, która ma więcej otwartości i prostoty. Starsi mają wszystkie cechy ludu niewyrobionego, trzymają się z daleka, milczący. Religijność ich jest prosta, oparta głównie o nabożeństwo maryjne. Systematycznej pracy wymaga rozbudzenie w nich żywego stosunku do Eucharystii, do Mszy św., zrozumienia Kościoła św., kapłaństwa, wspólnoty katolickiej, istoty życia nadprzyrodzonego⁹. Podobną opinię zamieścił w protokole wizytacyjnym parafii Uchanie: „Lud jest religijny i bardzo przywiązany do Kościoła. Robi jednak wrażenie ociężałego w swej religijności i wygodnego”¹⁰. W oparciu o takie diagnozy nakreślał księżom konkretne pola działań duszpasterskich. Do najpilniejszych zaliczał: rozbudzenie u wiernych nabożeństwa do Jezusa Eucharystycznego przez świadome uczestniczenie we Mszy św. oraz wdrażanie ich w tajemnicę Kościoła, kapłaństwa i życia nadprzyrodzonego. Ich powodzenie uzależniał od gorliwości duszpasterzy oraz stopnia zintegrowania przez nich ludności w obrębie parafii, często zróżnicowanej skutkami wojny i migracją. Dla pogłębienia wiary, często płytkiej i sentymentalnej ludu Bożego, który „ma nieufność do politycznych form życia społecznego”, radził wykorzystać stowarzyszenia i bractwa religijne¹¹, takie jak: Apostolstwo Modlitwy, Krucjata Eucharystyczna, Kółka Żywego Różańca, Mili-cja Niepokalanej i „Trzeci Zakon św. Franciszka”¹². Tercjarstwo sugerował ukierunkować także na działalność społeczno-religijną i charytatywną we współpracy z Caritasem¹³. W parafiach większych, zwłaszcza miejskich, polecał księżom roztoczyć opiekę nad inteligencją, która „garnie się instynktownie do Kościoła i oczekuje pomocy w okresie przełomów społecznych i moralnych”¹⁴ oraz nad młodzieżą pozaszkolną. Inteligencję proponował skupiać w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej, a młodzież w ‘domowym’

⁹ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Księżpol z 20-21 maja 1947 r.*, w: PWK, s. 44-45.

¹⁰ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Uchanie z 20-22 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 112.

¹¹ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Księżpol...*, s. 44-45.

¹² *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafiach Obsza i Zamech z 27-28 maja 1947 r.*, w: PWK, s. 62.

¹³ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Tarnogród z 21-22 maja 1947 r.*, w: PWK, s. 49.

¹⁴ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Hrubieszów z 22-24 września 1947 r.*, w: PWK, s. 26.

Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży¹⁵. Aktywne zrzeszenia kościelne w parafii uważał za skuteczne *antidotum* na szerzącą się w społeczeństwie propagandę pism komunistycznych i sekciarstwo. „Walka z sekciarstwem przez modlitewne związanie ludzi w świątyni jest bodaj najlepszą formą pracy” – podkreślał¹⁶. Duszpasterzy uwrażliwiał także na troskę o ministrantów jako kolebkę powołań kapłańskich i o dziewczęta, z nadzieją na powołania do życia zakonnego¹⁷.

Biskup Wyszyński jako syn organisty, przywiązywał wielką wagę do muzyki i śpiewu kościelnego w parafii. Doceniał pracę organistów i prowadzone przez nich chóry, dziękował za poprawne wykonywanie pieśni kościelnych i piętnował zaniedbania w tym względzie. W protokole powizytacyjnym parafii Suchowola napisał: „Śpiew kościelny ludu w niektórych punktach jest dobry (np. *My chcemy Boga*). Inne pieśni są w melodiach niedostateczne, podobnie jak w wielu parafiach Zamojszczyzny”¹⁸. Apelowal też do księży o krzewienie wśród wiernych oświaty religijnej przez propagowanie czytelnictwa książek i prasy katolickiej (np. „Rycerz Niepokalanej”, „Niedziela”). W tym celu zalecał otwierać w parafiach biblioteki i czytelnie¹⁹.

Ze szczególną troską nawiedzał parafie dotknięte antagonizmami. Starał się je łagodzić, podpowiadając konkretne rozwiązania. I tak np. mieszkańcom Aleksandrowa, których część uczęszczała na nabożeństwa do sąsiedniego Górecka Kościelnego radził, by wszyscy korzystali z kościoła miejscowego i w ten sposób integrowali swoją parafię²⁰. Natomiast w parafia Chodowańce-Jarczów, gdzie konflikt wywołał Kościół Polskokatolicki, przeko-

¹⁵ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii kolegiackiej w Zamościu z 15-19 maja 1947 r.*, w: PWK, s. 41.

¹⁶ Np. parafia Horodło, gdzie istnieli „hodurowcy” (Kościół Polskokatolicki), *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Horodło z 24-26 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 125, 128.

¹⁷ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Tarnogród...*, s. 45.

¹⁸ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Suchowola z 17-19 maja 1948 r.*, w: PWK, s. 249.

¹⁹ Zob. np. *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Krasnobród z 5-8 października 1946 r.*, w: PWK, s. 28; *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Dubienka z 23-24 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 123.

²⁰ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Aleksandrów z 30 maja 1947 r.*, w: PWK, s. 70.

nywał duszpasterza, że „dobrze zorganizowana praca religijno-społeczna może być silną tamą w walce z zakusami sekciarstwa”²¹.

Księżom, zwłaszcza pracującym na wsiach, polecał troszczyć się o nauczanie religii w szkołach oraz nawiązywać współpracę z nauczycielami, tak by czuli w nich „oparcie, tym bardziej, że to niemal jedyna inteligencja w parafii”²². Motyw dodatkowy stanowił fakt, że niektórzy z nich prowadzili katechezę²³. Tam zaś, gdzie istniały zakłady przemysłowe, np. cukrownia w Strzyżowie, polecał zaznajamiać wiernych z zasadami katolickiej nauki społecznej²⁴.

Biskup Wyszyński zwracał uwagę na sposób przechowywania w kościołach Najświętszego Sakramentu; sprawdzał stan naczyń liturgicznych i szat kościelnych, zwłaszcza dawnych i cennych. Rządców parafii zobowiązywał do troski o znajdujące się w świątyniach zabytki sztuki sakralnej oraz ich inwentaryzację i konserwację w porozumieniu z kompetentnymi instytucjami kościelnymi i państwowymi. Obligował ich także do troski o archiwum parafialne, które jest „doniosłym przyczynkiem dla historii”²⁵ oraz do regularnego prowadzenia kroniki parafialnej, uznając ją za „najlepszą historię Kościoła”²⁶.

Wśród wizytowanych parafii w omawianej części diecezji lubelskiej, uwagę szczególną poświęcił Krasnobrodowi, jako szczególnemu ośrodkowi czci Maryi i miejscu pielgrzymkowemu. Podkreślał, że jest on „nie tylko miejscem ‘pastoryzacji’ [pracy duszpasterskiej – dop. M.L.] parafialnej, ale ośrodkiem ‘pastoryzacji’ okręgowej, dlatego należy go utrzymać, rozwijać i wykorzystać”²⁷.

Z wielką troską przeprowadzał wizytacje tych parafii, które szczególnie ucierpiały w czasie II wojny światowej i w latach powojennych. We wsi Sah-

²¹ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Chodywańce w Jarczowie z 6-7 maja 1948 r.*, w: PWK, s. 209-11.

²² *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Buśno z 22-23 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 118.

²³ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Krynice z 3-4 maja 1948 r.*, w: PWK, s. 197-98.

²⁴ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Tarnogród z 26-27 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 133.

²⁵ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Uchanie...*, s. 114.

²⁶ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Tarnawatka z 4-5 maja 1948 r.*, w: PWK, s. 203.

²⁷ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Krasnobród...*, s. 28-34.

ryń, spalonej wraz z kościołem, zastał ludność mieszkającą „w ziemiankach i szałasach”. Chcąc uczęszczać na nabożeństwa, zmuszeni byli udawać się do kościołów w odległych parafiach sąsiednich²⁸. Podobna sytuacja istniała w Rzeplinie, gdzie tamtejsze dzieci do trzynastego roku życia, z powodu zniszczenia świątyni i braku stałego duszpasterza, pozostawały bez spowiedzi i Komunii św.²⁹.

3. DUCHOWIEŃSTWO PARAFIALNE

Podczas wizytacji kanonicznych parafii bp Wyszyński spotykał się z księżmi i członkami życia konsekrowanego. Zwracał uwagę na sposób sprawowania przez nich liturgii, nauczania na ambonie i w szkole oraz formację duchową i intelektualną. Szczególne zainteresowanie okazywał kapłanom pracującym w pojedynkę, żyjącym z dala od konfratrów i zmagającym się z samotnością. Starał się im pomóc, dając konkretne rozwiązania. I tak np. duszpasterzowi parafii Buśno w 1947 r. radził: „W dobrze zaczętej pracy życzymy, by gorliwość i zapał apostołski nie ustawały, by przez wytrwałą i cierpliwą pracę kształtowała się dusza kapłańska, by wzrastało umiłowanie ludu Bożego, chętne obcowanie z nim, umiłowanie dzieci, zapomnienie o sobie, duch ofiary tak istotny dla życia kapłańskiego. Należy wyrobić w sobie uwagę i wrażliwość na ludzi, by nie przepowiadać siebie, tylko Chrystusa. Czas wolny wykorzystać należy dla pogłębienia znajomości teologii, by nauczanie nasze było coraz bardziej teologiczne. Osobisty, żywy kontakt z najbliższym sąsiadem Chrystusem, delikatność uczuć, pogłębienie modlitwy niech znamionuje Twoje, Bracie mój, życie osobiste, a łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa niech kształtuje duszę Twą kapłańską, byś wolny od próżności, gadatliwości dokuczliwej coraz bardziej, stawał się ‘forma gregis’ i byś prawdziwie był dla owiec Ci powierzonych drugim Chrystusem. ‘Pokój i dobro z Tobą!’”³⁰. Podobnie podpowiadał duszpasterzowi z Kryłowa: „Pełni uznania dla dzielnej postawy kapłańskiej ks. Proboszcza na tym odosobnionym posterunku życzymy, by nadprzyrodzona miłość do

²⁸ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafiach Turkowice, Sahryń i Mirce z 17-18 września 1947 r.*, w: PWK, s. 170.

²⁹ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Łaszczów z 20-22 września 1947 r.*, w: PWK, s. 183.

³⁰ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Buśno...*, s. 120.

dusz ludzkich była dlań siłą w pracy i otuchą w przeciwnościach. Brak bliższego kontaktu z konfratrami trzeba uzupełnić częstymi dojazdami do Hrubieszowa, by móc więcej obcować z ludźmi bliskimi nam sercem i kapłaństwem. Abonament pism katolickich i staranna ich lektura pozwoli utrzymać duchową łączność ze światem. Braki towarzyskie na miejscu, jako szczególnie dotkliwa forma poświęcenia i wyrzeczenia siebie, niech będą uzupełniane przez obcowanie bliskie z Chrystusem Eucharystycznym i przez studiowanie teologii. Ufamy, że czas pracy w Kryłowie będzie dla Ciebie, Bracie nasz, czasem błogosławionym pogłębiania się w zjednoczeniu z Twoim Nauczycielem i Mistrzem, również jak Ty samotnym i szukającym dusz samotnych. Pociechą niech Ci będzie dziatwa szkolna, tak żywo do Ciebie się garnąca, a mocą świadomość, że katolik nigdy nie jest samotny, gdyż jesteśmy członkami jedni drugich i Ciałem Chrystusowym³¹.

Biskup Wyszyński interesował się również sprawami materialnymi parafii, księży i służby kościelnej. Niektórzy kapłani egzystowali w warunkach bardzo trudnych. Przykładem tego był duszpasterz w Czartowcu ks. Kazimierz Wolf, pochodzący z archidiecezji lwowskiej, o którym bp Wyszyński napisał: „Pracuje z całkowitym oddaniem ludziom [...]. Szczególnie trudne ma warunki mieszkaniowe w niewielkich, ciasnych izdebkach przerobionych z obórki, zapadłej w ziemię. Dochody z beneficjum ma niewielkie, niewystarczające na skromne utrzymanie. Braki te [...] cierpliwie znosi i nie narzeka”³². Biskup Wyszyński wstępował także do mieszkań organistów i kościelnych, by zapoznać się z warunkami ich bytowania. Interesował się również zapleczem gospodarczym parafii, jej gruntami, a nawet ogródkami przy plebaniach, udzielając porad w zakresie ich estetyki³³.

ZAKOŃCZENIE

Wizytacje kanoniczne parafii w diecezji lubelskiej były dla bp. Wyszyńskiego nie tylko czynnością urzędową, lecz nade wszystko okazją do spotkania się z ludem Bożym i jego duszpasterzami, w trosce o ich dobro duchowe

³¹ *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Kryłów z 29-30 czerwca 1947 r.*, w: PWK, s. 149.

³² *Protokół wizytacji kanonicznej bp. Stefana Wyszyńskiego w parafii Czartowiec z 22 września 1947 r.*, w: PWK, s. 186.

³³ PWK, *passim*.

i zbawienie. „W stosunku do człowieka cechowała go wielka prostota, głęboka pokora i ogromna dobroć [...]. Z niego przebijała wielkość, która onieśmielała, ale równocześnie promieniowała życzliwa bliskość, delikatność i miłość, która zobowiązywała do wzajemności. Biskup Wyszyński był nieprzeciętnego umysłu, ale i wielkiego serca [...]. Moce swojej osobowości i działań czerpał z kultu Serca Jezusowego i Matki Najświętszej” [Pylak 2000, 244]. Te cechy charakteru i osobowości ułatwiały mu budowanie twórczego dialogu z duchowieństwem i wiernymi w Kościele lubelskim, a następnie na urzędzie arcybiskupa gnieźnieńsko-warszawskiego i prymasa Polski [Romaniuk 1994, 233-41, 331, 352-53]³⁴.

PIŚMIENNICTWO

- Bączkowicz, Franciszek. 1957. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 1. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża.
- Nitecki, Piotr. 2012. „Wiem jak godną stolicę obejmuję w dziedzictwie”. *Biskup Stefan Wyszyński Pasterz Kościoła Lubelskiego*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Pylak, Bolesław. 1996. *Biskup Lubelski Stefan Wyszyński jako duszpasterz w świetle protokołów wizytacji parafialnych*. Lublin: Lubelskie Wydawnictwo Archidiecezjalne.
- Pylak, Bolesław. 2000. *Stefan Wyszyński, biskup lubelski 1946-1949*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Raina, Peter. 2020. *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Tysiąclecia*. T. 1. Lublin: Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Romaniuk, Marian P. 1994. *Życie, twórczość i posługa Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Tysiąclecia*. T. 1. Warszawa: Pax.
- Stopniak, P. 1947. „Protokoły wizytacji kanonicznej parafii.” *Wiadomości Diecezjalne Lubelskie* 8-9:300.
- X. A. F. 1914. „Wizyta kościelna.” W *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. 41-42, 349. Poznań–Warszawa: Księgarnia św. Wojciecha.
- Zieliński, Zygmunt. 2018. „Wyszyński Stefan.” W *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, 617-19. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Troska biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego o parafie i duszpasterzy na podstawie protokołów wizytacji kanonicznych (1946-1948)

Abstrakt

³⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 1, s. 20-21.

Biskup Wyszyński podczas wizytacji kanonicznych parafii zwracał uwagę na ich stan religijno-moralny i materialny, warunki życia i pracy duchowieństwa, a także wskazywał kierunki działania na przyszłość. Protokoły z przeprowadzonych wizytacji kanonicznych (1946-1948) sporządzane były według następujących punktów: organizacja i przebieg wizytacji; duszpasterz; pracownicy świeccy; stan duchowy parafii; praca duszpasterska; stan świątyni i zakrystii; cmentarz; stan gospodarczy parafii; księgi parafialne; rozporządzenia przejściowe; błogosławieństwo pasterskie. Wizytacje kanoniczne dla biskupa Wyszyńskiego były wyrazem troski o dobro duchowe powierzonego mu Kościoła partykularnego.

Słowa kluczowe: wizytacje kanoniczne; Kościół partykularny; biskup Stefan Wyszyński; parafia; duchowieństwo.

**Concern of Bishop of Lublin Stefan Wyszyński for Parishes and Pastors
Based on the Protocols of Canonical Visitations (1946-1948)**

Abstract

During his canonical visitations of parishes, Bishop Wyszyński noted their religious, moral, and material condition, the living and working conditions of the clergy, and also indicated directions for the future. The protocols from the canonical visitations (1946-1948) were prepared according to the following points: organization and course of the visitation; pastor; lay employees; spiritual condition of the parish; pastoral work; state of the church and sacristy; cemetery; economic condition of the parish; parish registers; temporary regulations; pastoral blessing. For Bishop Wyszyński, canonical visitations were an expression of his concern for the spiritual well-being of the particular Church entrusted to him.

Keywords: canonical visitations; particular Church; Bishop Stefan Wyszyński; parish; clergy.

Information about Author: BISHOP DR. HABIL. MARIUSZ LESZCZYŃSKI – Diocese of Zamość-Lubaczów; correspondence address: Zamoyskiego 1, 22-400 Zamość, Poland; e-mail: mleszczynski@episkopat.pl; <https://orcid.org/0009-0007-5512-7956>